

Szép új világunk igazsága

Jóformán közhely már: napjainkra összeomlottak a koherens nagy világnézetek, felbomlottak az átfogó gondolati világrendszerek. Egységes világmagyarázatra, életértelmezésre vállalkozni ma meddő dolog. Tudva tudjuk, hogy itt, a földön semminő eszme nem vált meg bennünket, s hogy a közösség, amelynek keretében valaha üdvünket reméltük, jobbára fikció. Elvont fogalom, érzelmi absztrakció. Csak a kiútját kereső egyén létezik. **Eörsi Istvánnak** is, akinek *Időm Gombrowiczsal* című naplósorozatát – új, javított kiadás – nagy élvezettel olvasom, olvassuk, ez az egyik alapvető felismerése. Ha valakit, úgy **Eörsit** egy élet, közte súlyos börtönének tanítottak meg arra, hogy az eszmék kiüresedését, az ideológiák értéktelenségét érzékelje. A maga bőréen tanulta meg, hogy a világ nem megy előre, hanem körben forog.

S mégis! Ül az ember a képernyő előtt, látja a halott szómáliai (vagy kambodzsai, vagy szenegáli, vagy bangladesi, olyan mindegy) kisgyerekek tucatjait, az arcukon mázskáló legyeket, a rakásra dőlt boszniai házakat, látja az Igazságtalanságot és az Egyenlőtleniséget, tudja, hogy ez a világ „rendje”, rajta változtatni képtelen – és mégsem képes belenyugodni. **Eörsi** is, hőse, Gombrowicz is, olvasójuk is sokszorosan „túl van már az innenen”, a társadalom korrigálhatóságába vetett illúzióik, ha maradtak volna Horthy, Szálasi, Rákosi, Kádár időszaka után, a rendszerváltás óta régen elvesztek, mindazonáltal az infernális képek kilöknek közönyünkből. Ha egyszer nincs igazság, miért nem téphetjük ki magunkból a rá vágyó igényt? Ha az erkölcs csupán annak megítélési módja, honnan nézzük a dolgokat, akkor az olyan szuperokos, ezerszeresen kiábrándult elmét, mint **Eörsi** is, miért tölti el újfent nyugtalanság? Ha szavadunk eszméivel, a kommunizmussal, majd a náciizmussal megcsúfolt bennünket, miért nem vagyunk képesek a Piac uralmát, a Pénz szavát ultima ratióként elfogadni? Miért nem vesszük észre végre, hogy nincs más megoldás?

A személyiség arra törekszik, hogy minél keményebbre vakkolja maga körül a szabad-

ság nagyvilágot kizáró falait, az író, a teremtő intellektus a mindenek fölött álló Művészet elhivatottja szeretne lenni, s akkor jelentkezik egy másik ember a maga szenvedéseivel, s vele újrakezdődik az intellektuális-morális gyötrődés. „A világ már így megyen” – mondja rezignált-ironikusan **Eörsi**, de következő mondata – mondatunk – már a kérdés: „Valóban így kell mindennek mennie?” A földi dolgok olyanok, amelyenek, miért motoszkál bennünk a furor, hogy másolyanek legyenek? Honnan ez a bennünket öröké mozgó erkölcsi kín, amely nem tud napirendre térni a privilégiumok létezése fölött?

Eörsi eszmélkedéseiben számomra az a kettősség a pokolian rokonszenves, amely értelme, világszemlélete és igazságérzete, szocializációs érzéke között állandóan fennáll. Elfogadja az anyagi érdekeket, az áruterelés és a piacgazdaság meghatározó voltát, hogy azután valamiképp mégse fogadja el maradéktalanul.

Szörnyeteges a világ, csak kalandorok vagy idioták léphetnek fel vasszükségszerűségei ellen – ismeri fel lemondó gesztussal, de azután lázasan keresi a lehetőséget, hogy valamiképp felléphessen ellene. Ösztöneink ellen csak egy bizonyos mértékig vagyunk képesek küzdeni, s ösztöneinkbe a természet genetikusan bekódolta, úgy látszik, a Rossz elleni küzdelem igényét.

A világ ma mérgezett állapotban van, s bajából nem vezet ki sem a kommunizmus, sem a miszticizmus, még kevésbé a terrorista merényletek – akkor hová forduljon az ember, kérdezi **Eörsi**, kérdezzük mi, akik sem jó lelkiismeretükről nem akarnak lemondani, sem az örömről. Válasz nincs, de valahol válasz az is, hogy **Eörsi** igényt tart a formára, mert tudja, hogy valamiképp a formaadás is igazságtétel. A sóvárgás, amellyel az író – és nem csak ő – hosszú téli éjszakák sötétje után várja a napfény feltündöklését – szintén igazságtétel.

A közép-európai értelmiség jellegzetes attitűdje ez a posztkommunista századvégen.

Fenyő István